

Karttunen Irina & Sadinmäki Milla

Kosketus opettajan työssä

Kandidaatin tutkielma
KASVATUSTIETEIDEN TIEDEKUNTA
Luokanopettajakoulutus
2021

Tämän kandidaatin tutkielman tarkoituksena on tutkia kosketusta opettajan työssä. Tavoitteena on selvittää, millaisia kosketuksen muotoja opettajan ja oppilaan välillä tapahtuu alakoulussa sekä sitä, mitkä tekijät ja haasteet vaikuttavat opettajan kosketukseen. Kosketus on luonnollinen vuorovaikutuskeino, ja se on elintärkeää lapsen kasvulle ja kehitykselle. Oppilaisiin koskemisen sallittavuudesta on kuitenkin noussut huoli. Tutkimuksen tavoitteena on lisätä tietoisuutta kosketuksen luonnollisuudesta sekä vähentää ennakkoluuloja opettajan ja oppilaan välisestä kosketuksesta. Tutkimus on toteutettu kuvailevana kirjallisuuskatsauksena laajan aineiston pohjalta, jonka tarkoituksena on antaa kattava kuva aiheesta.

Käsitlemme kosketusta positiivisen ja negatiivisen kosketuksen kautta. Positiiviseen kosketukseen sisältyy välittävä, rauhoittava, kontrolloiva, ohjaava sekä avustava kosketus. Kosketus on välttämätöntä joissain oppiaineissa, kuten taito- ja taideaineissa. Negatiivisen kosketuksen määrittäminen voi olla epäselvää, jos oppilaan ja opettajan kokemukset ja tulkinnat kosketuksesta eroavat toisistaan. Opettajan ja oppilaan väliseen kosketukseen liittyvät myös kehonaluheet; mihin kehon osaan opettajan on soveliaista koskea oppilasta. Opettajan ja oppilaan väliseen kosketukseen vaikuttavat lait ja opetussuunnitelmat. Opettajaa ohjaavat hänen omat kosketuskäytänteensä sekä suhtautumisensa kosketukseen. Kosketuskulttuurit vaikuttavat siihen, miten opettaja koskettaa oppilasta, ja opettajan tulisi olla tietoinen erilaisista kosketukseen liittyvistä käytännteistä.

Tutkimukset osoittavat, että opettajan ja oppilaan sukupuoli on merkitystä siihen, miten oppilasta kosketetaan. Opettajilla on noussut huoli oppilaisiin koskettamisen seksualisoimisesta, jonka takia joissain maissa on otettu käyttöön no-touch -menetelmä, joka kieltää opettajan ja oppilaan välisen kosketuksen. Vaikka Suomessa kosketusta ei rajoiteta yhtä vahvasti, ovat opettajat silti tietoisia kosketukseen liittyvistä haasteista. Tutkimuksen johtopäätöksenä on, että opettajat tiedostavat kosketuksen hyödyt, mutta siihen suhtaudutaan varoen. Opettajan ja oppilaan väliseen kosketukseen tarvittaisiin lisää koulutusta, jotta tietoisuus kasvaisi ja ennakkoluulot vähentyisivät.

Avainsanat: kosketus, ammatillinen kosketus, kosketuskulttuuri

Sisältö

1	Johdanto	4
2	Tutkimuskysymykset ja tutkimusmenetelmät	7
3	Opettajan ja oppilaan välinen kosketus	9
3.1	Kosketus	9
3.2	Ammatillinen kosketus opettajan työssä	10
3.3	Opettajan ja oppilaan välisen kosketuksen muodot	11
3.3.1	<i>Välittävä ja rauhoittava kosketus</i>	12
3.3.2	<i>Kontrolloiva ja ohjaava kosketus</i>	13
3.3.3	<i>Avustava kosketus</i>	14
3.3.4	<i>Negatiiviset kosketuksen muodot</i>	15
3.3.5	<i>Kehonalueet kosketuksessa</i>	16
4	Opettajan kosketukseen vaikuttavat tekijät ja haasteet	18
4.1	Kosketuskulttuuri	19
4.1.1	<i>Suomalaisen koulun kosketuskulttuuri</i>	20
4.2	Kosketukseen liittyvät lait ja opetussuunnitelma	21
4.3	Opettajan oma suhtautuminen koskettamiseen	22
4.4	No-touch -menetelmä	24
4.5	Opettajan kosketuksen sukupuolittuneisuus ja seksuaalisoiminen	26
5	Yhteenveto ja pohdinta	28
	Lähteet	32

1 Johdanto

Kosketuksen merkitys on noussut erityiseen asemaan maailmalla vallitsevan koronatilanteen takia. Koronapandemia on rajoittanut ihmisten välistä kosketusta (Seppälä, 2021). Kun alakoulut siirtyivät takaisin lähiopetukseen vuoden 2020 syksyllä, tavallinen fyysinen vuorovaikutus ei edelleenkään toteutunut normaalisti, sillä koskettamista tuli edelleen välttää ja turvaväleistä pitää huolta. Suurin osa Opettaja-lehden kyselyyn vastanneista opettajista kokee kuitenkin kosketuksen olevan välttämätön ja luonnollinen osa heidän työtään (Tikkanen, 2018).

Valitsimme kandidaatin tutkielman aiheeksemme kosketuksen opettajan työssä. Pohdimme tutkimusaiheemme yhteisten kiinnostuksen kohteidemme pohjalta ja päädyimme valitsemaan tutkimusaiheemme omien kokemustemme kautta. Koulunavustajina työskennellessämme huomasimme kosketuksen merkityksen opettajan työssä. Käytännön kokemukset osoittivat, kuinka isossa osassa kosketus on opettajan arkea, ja kuinka eri tavoin oppilaat suhtautuvat kosketukseen. Osa oppilaista karttoi jopa ohjaavaa kosketusta, kun taas osa haki läheisyyttä oma-aloitteisesti esimerkiksi halaamalla tai tulemalla syliin. Avustimme molemmat eniten alkuopetuksen luokissa, ja haluammekin kohdistaa tutkimuksemme alakoulun puolelle. Vertailemme eri ikäryhmien opetusta ja siihen liittyvää kosketusta, kävi ilmi, että pienempien oppilaiden kohdalla kosketuksen määrä oli paljon suurempi kuin vanhempien oppilaiden kohdalla. Tämä näkyi esimerkiksi siinä, että pienemmät oppilaat kaipasivat enemmän apua ja ohjausta arkisissakin tilanteissa esimerkiksi pukemisen tai rauhoittumisen yhteydessä.

Lähiaikoina opettajan kosketus on noussut pinnalle negatiivisessa valossa. Luonnollinenkin kosketus voidaan nähdä seksuaalisena häirintänä, mikä on johtanut siihen, että opettaja joutuu pohtimaan uudelleen kosketuksensa merkitystä ja jopa välttämään sitä. (Tikkanen, 2018.) Nykyisin oppilaisiin koskeminen mielletään usein lähtökohtaisesti epäasialliseksi, vaikka opettajan tarkoituksena olisi esimerkiksi lohduttaa oppilasta (Poutala, 2010). Etenkin miesopettajien spontaania koskettamista pidetään kyseenalaisena (Kinnunen, 2013). Erilaiset syytökset ja väärinymmärrykset oppilaisiin koskemisesta saavat opettajat karttamaan ja harkitsemaan kosketusta, minkä takia onkin tärkeää, että aihetta tutkitaan enemmän.

Sekä Andrzejewskin ja Davisin (2008) että Kinnusen, Parviaisen, Hahon ja Jolkkosen (2019) mukaan ammatilliseen kosketukseen tarvitaan vielä lisää koulutusta. Andrzejewskin ja Davisin (2008) tutkimuksessa tulee ilmi, ettei kosketusta käsitellä lähes lainkaan opettajankoulutuksessa. On käynyt ilmi, että luokanopettajakoulutuksessa opettajan ja oppilaan välistä kosketusta

ei käsitellä ollenkaan, jonka takia pidämmekin tärkeänä tämän asian tutkimista. Olisi tärkeää, että koulutuksessa kiinnitettäisiin huomio tähän puutteeseen, jotta tulevaisuudessa voitaisiin ehkäistä opettajien epätietoisuutta ja epävarmuutta koskettamiseen liittyen.

Koronapandemia vaikuttaa merkittävästi yhteiskunnallisella tasolla jokaiseen kouluun, sillä etäkoulu muuttaa väistämättä koulun normeja, eikä vuorovaikutusta tapahdu fyysisesti ollenkaan. Vaikka nykyajan kehittynyt teknologia mahdollistaakin opetuksen jatkumisen myös haastavana ajankohtana, kosketus ja fyysinen läsnäolo jäävät olemattomiksi etäkoulussa. Kinnusen, Parviaisen, Hahon ja Jolkosen (2019) mukaan millään teknologialla ei voida paikata fyysistä läsnäoloa. Myös lähiopetuksessa korona rajoittaa kosketusta ja fyysistä kontaktia esimerkiksi turvavälien takia. Koska tilanne on niin tuore, mahdollisia vaikutuksia kosketuksen puuttumisen merkitykseen on vielä hankala arvioida eikä tutkimustuloksia aiheesta ole vielä saatu.

Aromaan ja Kinnusen (2013) mukaan kosketus on kartettu tutkimusaihe. Myös Fieldin (2014) mukaan muista aisteista, kuten näkö- ja kuuloaistista on tehty enemmän tutkimusta, kuin tuntoaistista ja kosketuksesta. Aiempia tutkimuksia analysoidessamme selvisi, ettei kosketusta saatikka opettajan ja oppilaan välistä kosketusta olla tutkittu paljon. Varhaiskasvatuksen puolella tutkimusta on tehty jonkin verran, mutta olisi tärkeää, että myös alakoulussa tapahtuvaa opettajan ja oppilaan välistä kosketusta tutkittaisiin enemmän. Kosketuksen tarve säilyy läpi elämän (Field, 2014), joten voidaan todeta, ettei se katoa kouluun siirryttäessä. Monissa suomalaisissa kosketusta käsittelevissä tutkimuksissa lähtökohtana on oppilaan näkökulma kosketukseen ja usein aihetta on tutkittu muistelmien kautta (Karvonen, Heinonen, Tainio, Routarinne & Ahlholm, 2018; Kinnunen, 2013). Useissa opettajan kosketusta käsittelevissä tutkimuksissa tulokset tukevat toisiaan. Esimerkiksi Owenin ja Gillentinen (2011) sekä Andrzejewskin ja Davisin (2008) tutkimusten tuloksista selviää, että kosketuksen merkitys ja hyödyt tiedostetaan, mutta kosketuksen käyttämistä ohjaavat pelot ja epävarmuus. Tutkimuksista tuodaan esille poikkeuksetta, mitä hyötyä kosketuksesta on ihmiselle, etenkin lapselle. Tutkimusten tuloksia analysoidessamme esiin on noussut merkittävä ristiriita siitä, kuinka tärkeänä kosketusta pidetään, mutta kuinka varovasti opettajat sitä käyttävät.

Koska kosketus on vuorovaikutuskeino sekä osa opetusta, on tärkeää pohtia, milloin ja millainen kosketus on hyväksyttyä. On olennaista pohtia kosketuksen rajoja, ja ymmärtää millaiset kosketustavat sopivat mihinkin tilanteeseen. Opettajan käyttäessä kosketusta oppilaantuntemus on ensisijaisen tärkeää, ja kosketuksen luonne määrittää, miten oppilas kokee kosketuksen. Opettajan työssä yleisenä sääntönä pidetäänkin sitä, että kosketuksen tulee lähteä oppilaan

omasta aloitteesta, jotta kosketus on hyväksyttävää (Kinnunen, 2013). Tutkimuksellamme haluamme selvittää, millaisia sääntöjä ja normeja opettajan oppilaaseen kohdistuvaan kosketukseen on olemassa. Tutkimme opettajan ja oppilaan välisen kosketuksen muotoja, ja haluamme ottaa selvää siitä, mitkä tekijät haastavat tai rajoittavat opettajan kosketusta. Suurin ja hankalin kysymys lieneekin, missä sopivan kosketuksen raja kulkee.

Kandidaatin tutkimuksemme koostuu viidestä pääluvusta. Johdannon jälkeen käsittelemme tutkimuskysymyksiä sekä avaamme sitä, miten tutkimus on toteutettu. Siirrymme käsitteiden avaamisen kautta tutkimuskysymyksiin vastaamiseen. Ensimmäiseksi perehdymme tarkemmin kosketuksen muotoihin ja siihen, miten ne näyttäytyvät eri tilanteissa. Käsittelemme positiivisia ja negatiivisia kosketuksen muotoja, sekä huomioimme eri kehonalueet kosketuksessa. Tutkimme opettajan ja oppilaan väliseen kosketukseen liittyviä haasteita, ja niitä tekijöitä, jotka voivat vaikuttaa opettajan kosketukseen. Perehdymme opettajan kosketusta määrääviin lakeihin ja opetussuunnitelmaan, sekä no-touch -menetelmään. Lisäksi paneudumme opettajan omaan suhtautumiseen kosketuksesta, sekä kosketuksen sukupuolittuneisuuteen ja sen seksuaalisoitumiseen. Viimeisessä luvussa esitämme tutkielmamme johtopäätökset sekä kokoamme omaa pohdintaamme. Tutkimuksen tavoitteena on saada laaja kuva aiheesta ja kehittää ymmärrystä opettajan ja oppilaan välisestä kosketuksesta.

2 Tutkimuskysymykset ja tutkimusmenetelmät

Tämän tutkimuksen tavoitteena on tarkastella opettajan ja oppilaan välisen kosketuksen eri muotoja alakoulussa, sekä perehtyä niihin tekijöihin ja haasteisiin, jotka vaikuttavat opettajan omaan suhtautumiseen ja käytänteisiin koskettamiseen liittyen. Alkuperäinen ajatuksemme oli rajata tutkimus alkuopetuksen luokkiin, mutta vähäisten tutkimusten pohjalta laajensimme aiheitamme koko alakoulun puolelle. Jotta tietoisuus opettajan ja oppilaan välisestä kosketuksesta lisääntyy, on tarpeellista käsitellä siihen liittyviä haasteita monesta eri näkökulmasta.

Tutkimuskysymykset ovat:

1. Millaista kosketusta opettajan ja oppilaan välillä tapahtuu alakoulussa?
2. Mitkä tekijät ja haasteet vaikuttavat opettajan oppilaaseen kohdistuvaan kosketukseen?

Tutkimuksen keskeiset käsitteet ovat kosketus, ammatillinen kosketus sekä kosketuskulttuuri.

Kandidaatin tutkielmamme on kuvaileva kirjallisuuskatsaus. Yleisesti kirjallisuuskatsaus luonnehditaan tutkimustekniikaksi, jossa tutkitaan jo aiemmin tehtyä tutkimusta. Kuvaileva kirjallisuuskatsaus on yksi yleisimmistä kirjallisuuskatsauksen tyypeistä, ja sillä pyritään kuvaamaan laajan aineiston pohjalta tutkittavaa ilmiötä kattavasti. (Salminen, 2011.) Tutkimusmetodinamme on aikaisempiin tutkimuksiin perehtyminen. Tutkimuksessamme olemme hyödyntäneet kuuttatoista eri tutkimusta sekä vertaisarvioituja artikkeleita, joita olemme etsineet eri tietokannoista, kuten Ebscosta, Ericistä ja Google Scholarista. Valitsimme eri maissa toteutettuja tutkimuksia ja artikkeleita, jotta saisimme laajemman kuvan tutkimusaiheestamme. Tutkimukseemme liittyvää kirjallisuutta olemme etsineet sekä Oulun yliopiston kirjastosta että Oulun kaupunginkirjastosta. Lisäksi olemme paneutuneet kosketusta koskevaan lainsäädäntöön Suomessa sekä tutkineet eri asteiden opetussuunnitelmien perusteita kosketuksen näkökulmasta.

Suomalaisissa kosketusta käsittelevissä tutkimuksissa toistuu usein samat tutkijat tai asiantuntijat, joka on vaikuttanut aineiston keräämiseen. Kansainvälisten tutkimusten ja artikkeleiden käyttäminen onkin antanut tutkimusaiheestamme monipuolisemman kuvan. Suomessa on tehty kolmivuotinen Koskettava koulu -hanke, jonka tavoitteena on ollut tutkia ala- ja yläkoulun kosketukseen liittyviä käytänteitä, ja jota olemme hyödyntäneet tutkimusta tehdessämme. Useissa hyödyntämässämme tutkimuksissa tutkimusaineistoa on kerätty haastattelemalla opettajia tai

videoimalla erilaisia kosketustilanteita. Olemme aineistoa kerätessämme kiinnittäneet huomiota niiden ajankohtaisuuteen, pyrkineet valitsemaan suhteellisen uutta lähteistöä sekä analysoineet niitä kriittisesti. Hirsjärven, Remeksen ja Sajavaaran (2009) mukaan tutkimusta tehdessä tulisi käyttää mahdollisimman tuoreita lähteitä, sillä tieto on kumulatiivista ja muuttuu nopeasti. Kuitenkin myös alkuperäisiin lähteisiin on syytä tutustua, jotta aiheesta saa kattavamman käsityksen (Hirsjärvi ym., 2009). Monet tutkimukset on kohdistettu varhaiskasvatukseen puolelle, jossa kosketusta tapahtuu enemmän kuin alakoulussa. Kansainvälisissä tutkimuksissa nousee toistuvasti esille no-touch -menetelmä sekä moraalinen paniikki kohdistuen oppilaiden koskettamiseen.

3 Opettajan ja oppilaan välinen kosketus

Käsitlemme seuraavaksi ensimmäistä tutkimuskysymystä. Avaamme kosketuksen ja ammatillisen kosketuksen käsitteet, jonka jälkeen erittelemme erilaisia opettajan käyttämiä kosketuksen muotoja, joiden tarkoituksena on vaikuttaa oppilaaseen positiivisesti. Lisäksi esittelemme opettajan kosketuksen negatiivisia muotoja, ja kuvaamme tilanteita, joissa opettajan ja oppilaan tulkinnat kosketuksesta ovat ristiriidassa keskenään. Nostamme myös esille kosketuksen kohdistamisen kehon eri osiin, sekä sen tiedostamisen tärkeyden.

3.1 Kosketus

Tuntoaisti on tärkein aisti, joka kehittyy ihmiselle ensimmäisenä. Iholla ja kosketuksella on monia elintärkeitä tehtäviä ja niiden avulla luodaan yhteys myös ympäröivään maailmaan sekä toisiin ihmisiin. (Kinnunen, 2013.) Oksitosiinitutkija Uvnäs Mobergin (2007) mukaan kosketus vapauttaa ihmisillä ja eläimillä verenkierrossa ja aivoissa oksitosiini välittäjäainetta, joka edistää hyvän olon ja rauhoittumisen tunnetta sekä vahvistaa äidin ja lapsen kiintymyssuhdetta. Kosketusaisti kulkee lähes muuttumattomana läpi ihmisen elämän, mutta kosketukseen suhtautuminen voi kuitenkin muuttua kokemusten kautta hyvin radikaalisti (Enäkoski & Routasalo, 1998). Kosketus ja sen tarve ovat aina läsnä, mutta niiden laatu ja määrä vaihtelevat iän ja elämäntilanteen mukaan. Pieni lapsi saa kosketusta eniten vanhemmiltaan, mutta vanhemmaksi kasvaessaan esimerkiksi kavereiden ja kumppanien kosketus nousee usein tärkeämmäksi. (Field, 2014.)

Jo sikiövaiheessa sikiö voi tuntea kosketusyhteyden vanhempiensa kanssa esimerkiksi vanhempien hieroessa äidin vatsaa (Kinnunen, 2013). Vastasyntyneellä lapsella on välttämätön tarve kosketukselle ja kosketus voidaankin laskea yhdeksi perustarpeeksi unen, ravinnon ja riittävän lämmön lisäksi (Kinnunen ym., 2019). Ilman kosketusta ihmisen on mahdotonta kehittyä ja kasvaa normaalisti. Myös eläinkokeilla on todistettu koskettamisen välttämättömyyttä elämälle. Esimerkiksi apinoilla ja rotilla tutkituilla eläinkokeilla on saatu tuloksia siitä, etteivät eläimet kasva ja kehity normaalisti ja jopa kuolevat ilman emonsa kosketusta. (Field, 2014.) Lapsuudessa saatu kosketus auttaa oman kehon rajojen tuntemisessa ja terveen kehonkuvan muodostumisessa. Koskettamatta jääneellä lapsella voi olla vaikeuksia ymmärtää oman ja toisen kehon reviirit, joka voi johtaa jopa pahimmassa tapauksessa seksuaaliseen hyväksikäyttöön. (Kinnunen ym., 2019.)

Koskettaminen on samaan aikaan sekä henkilökohtainen että sosiaalinen kokemus (Aromaa & Kinnunen, 2013). Jokaisella ihmisellä on oma kosketustapansa, joka muodostuu jo varhaisessa lapsuudessa (Kinnunen ym., 2019). Kosketuksen tapoihin vaikuttavat esimerkiksi ihmisen henkilökohtaiset ajatukset ja kokemukset koskettamisesta sekä vallitseva kosketuskulttuuri (Keränen, Juutinen & Estola 2017). Ihminen ei voi koskettaa toista ihmistä tulematta itse kosketetuksi. Jokainen ihminen kokee kosketuksen yksilöllisesti, mikä täytyy muistaa kosketuksesta puhuttaessa ja sitä määritellessä. (Enäkoski & Routasalo, 1998.) Olisi tärkeää huomioida, että kosketettava ja koskettaja eivät välttämättä tunne kosketusta samalla tavalla. Esimerkiksi fyysiset väkivallan teot satuttavat uhria, mutta eivät välttämättä tekijää. Myös monissa ammateissa asiakas ja ammattilainen kokevat kosketuksen eri tavalla. Esimerkiksi hierojan ammatti perustuu kosketukseen, mutta hierojan ja hierottavan kokemus ja tunne kosketuksesta ovat täysin erilaiset. Osa ihmisistä hakee kosketetuksi tulemista, kun taas osa karttaa liikaa kehokontaktia. (Enäkoski & Routasalo, 1998.)

3.2 Ammatillinen kosketus opettajan työssä

Kosketuksen ammatillisuutta kuvaa se, että työn tiedolliset perusteet, ammattieettiset periaatteet ja lainsäädäntö määräävät, miten opettaja koskettaa oppilasta. Ammatillisen kosketuksen tulee olla myös tavoitteellista ja perusteltua. (Kinnunen ym., 2019.) Kosketuksen ammatillisuuteen kietoutuu omien kosketuskokemusten pohtiminen, jonka kautta ymmärrys muiden tavasta koskea lisääntyy, ja henkilökohtaiset kosketuksen rajat selventyvät (Keränen ym., 2017). Kinnusen ym. (2019) mukaan ammatillinen taito, identiteetti ja eettinen asenne ovat tärkeitä elementtejä ammatillisessa kosketuksessa.

Lainsäädäntö ja ammattietiikka ohjaavat ammatillista kosketusta, ja niiden tarkoitus on muistuttaa esimerkiksi kosketukseen liittyvistä rajoista. Perustuslain (731/1999) mukaan yksilön oikeudet ovat tärkeimmät ammatillista kosketusta ohjaavat säädökset. (Kinnunen ym., 2019.) Vaikka yksilön oikeuksiin sisältyy esimerkiksi koskemattomuus, mainitaan varhaiskasvatuslaissa sekä perusopetuslaissa, että oppilaan terveen kehityksen kannalta kosketus on välttämätöntä (Kinnunen ym., 2019). Opettaja joutuukin tasapainottelemaan tällaisten säädösten keskellä, etteivät ne joutuisi ristiriitaan toistensa kanssa.

Ammattilaisen onkin tärkeää osata tulkita erilaiset suhtautumiset kosketukseen. Jos kosketus on toisesta osapuolesta miellyttävää, mutta toisesta se tuntuu epämiellyttävältä, voi syntyä ristiriita. (Kinnunen ym., 2019.) Opettajan täytyy arvioida fyysistä vuorovaikutusta lähtökohdaisesti oppilaan näkökulmasta. Hänen sensitiivisyytensä ja tilannetajunsa kosketuksen antamiseen ja sen kokemisen ymmärtämiseen ovat avainasemassa (Opetusalan eettinen neuvottelukunta, 2015). Keräsen, Juutisen ja Estolan (2017) tutkimuksessa korostuukin oppilaantuntemus kosketuksen yhteydessä. Tutkimuksessa yksi varhaiskasvatuksen opettaja toteaa, että hyväksi tarkoitettu kosketus ei aina tunnu kosketettavasta mielekkäältä, jonka takia onkin tärkeää tuntea oppilas sekä osata tulkita kehonkieltä. Tutkimuksessa painottuu myös ajatus siitä, että ymmärtämällä sekä omia että muiden tapoja koskettaa, voidaan kehittää ammatillista kosketusta.

3.3 Opettajan ja oppilaan välisen kosketuksen muodot

Opetusalan eettisen neuvottelukunnan kannanotossa (2015) korostetaan fyysistä vuorovaikutusta osana ihmisten välistä kommunikointia, ja painotetaan, että koulun ei tulisi olla kosketusta kieltävä yhteisö. Koulussa tapahtuu päivittäin sekä tiedostettua että tiedostamatonta kosketusta. Keräsen, Juutisen ja Estolan (2017) tutkimuksessa nousee esille opettajan kosketuksen tiedostamaton luonne, ja tutkimukseen osallistuneet kasvattajat kertovatkin käyttävänsä kosketusta tiedostamattomasti useissa arkisissa tilanteissa. Tutkimus osoittaa sen, että suuri osa kasvattajien kosketuksesta tapahtuu tiedostamattomasti. Tiedostettu kosketus korostuu kuitenkin erilaisissa pedagogisissa tilanteissa sekä oppilaantuntemusta vaativissa hetkissä (Keränen ym., 2017).

Kinnusen ym. (2019) mukaan koskettamisen eri muotoja ovat esimerkiksi rauhoittaminen, lohduttaminen, suostuttelemine, ilahduttaminen sekä rohkaiseminen, ja sen avulla voidaan auttaa lasta keskittymään, pysäyttämään levottomuutta sekä edesauttamaan tunteiden käsittelyssä. Myös Keränen, Juutinen ja Estola (2017) ovat luokitelleet tutkimuksensa perusteella kosketuksen neljään eri luokkaan: kontrolloiva kosketus, avustava kosketus, ohjaava kosketus sekä välittävä kosketus. Näitä kosketustapoja tutkimuksen opettajat käyttivät arjessa paljon ja usein tiedostamattaan.

Fieldin (2001) kuvaamassa tutkimuksessa haastatellut opettajat kertoivat, millaista kosketusta he pitävät hyväksyttävänä. Näitä muotoja olivat esimerkiksi kädestä pitäminen, halaaminen, päähän taputtaminen ja keinot hallita oppilaan turvallisuutta tai käyttäytymistä (Field, 2001). Myös Enäkosken ja Routasalon (1998) tutkimuksessa 9-vuotiaat oppilaat luokittelivat kosketuksen muotoja sekä sitä, milloin toista saa koskettaa. Kyselyssä selvisi, että oppilaiden mielestä toista voi koskettaa esimerkiksi silloin, kun hän on peloissaan tai surullinen. Oppilaat tiedostavat sen, ettei toista tule koskettaa silloin kun hän itse ei halua tulla kosketetuksi. Muun muassa hellä, lämmin, mukava ja pehmeä kosketus koettiin hyvänä kosketuksena.

3.3.1 Välittävä ja rauhoittava kosketus

Keräsen, Juutisen ja Estolan (2017) tutkimuksen mukaan välittävä kosketus näkyy käytännössä esimerkiksi siten, että kasvattaja pitää lasta sylissään tai halaa tätä. Välittävään kosketukseen kuuluu myös rauhoittava kosketus, joka on yleistä kasvatus- ja opetuslalla. Rauhoittavalla kosketuksella pyritään rauhoittamaan esimerkiksi vilkkaita lapsia. Pään kevyt silytys tai käden laskeeminen olkapäälle viestivät välittämisestä. (Kinnunen ym., 2019.) Rauhoittavalla kosketuksella opettaja voi rauhoittaa esimerkiksi väsynyttä ja ärtynyttä lasta. Myös lasta lohduttaessa voidaan käyttää välittävän kosketuksen tapoja, kuten halaamista tai silittelyä (Berghnehr & Ceckaite, 2017). Kun lapsi on tietynlaisessa tunnetilassa eivätkä puhutut sanat teipsi, on oleellisempaa käyttää tilanteessa rauhoittavaa kosketusta rauhallisen puheen lisäksi. (Kinnunen ym., 2019.) Myös Keränen, Juutinen ja Estola (2017) tukevat tutkimuksellaan ajatusta siitä, että joskus sanat ovat jopa tarpeettomia kosketuksen rinnalla.

On myös tutkittu, että esimerkiksi autismin kirjoon kuuluville oppilaille sekä keskittymisvaikeuksista kärsiville oppilaille kosketus on hyvä rauhoittumista ja keskittymistä edistävä keino. Esimerkiksi hieronta on todettu yhdeksi erittäin toimivaksi keinoksi. (Field, 2014.) On tutkittu, että autismin kirjoon kuuluville oppilaille hieronnasta oli hyötyä tarkkaavaisuuden ja keskittymisen osalta koulussa (Escalona, Field, Singer-Strunck, Cullen & Hartshorn, 2001). Eräessä tutkimuksessa oppilaille, joilla oli ADHD, annettiin hierontaa kahdesti viikossa kuukauden ajan. Näiden oppilaiden keskittymiseen liittyvät vaikeudet vähenivät ja hyperaktiivisuus laski. Oppilaat kokivat itsensä iloisemmiksi ja opettaja huomasi muutoksen luokkahuoneen ilmapiirissä. (Khilnani, Field, Hernandez-Reif & Schanberg, 2003.) Myös ruotsalaisissa tutkimuksissa

kouluissa ja päiväkodeissa on vastaavasti todettu, että hierontaa saaneet lapset ovat rauhallisempia ja sosiaalisempia, kuin hierontaa saamatta jääneet lapset. Lisäksi aggressiivisuuden huomattiin vähenevän merkittävästi etenkin levottomimmilla pojilla. (Uvnäs Moberg, 2007.)

3.3.2 Kontrolloiva ja ohjaava kosketus

Berghnehrin ja Cekaiten (2017) mukaan kontrolloivan kosketuksen tavoitteena on lapsen toiminnan ohjaaminen. Sen avulla voidaan vähentää oppilaan opiskelua häiritseviä tekijöitä ja auttaa työskentelyn jatkuvuudessa (Heinonen, Karvonen & Tainio, 2020). Kontrolloiva kosketus näkyi Keräsen, Juutisen ja Estolan (2017) tutkimuksessa siten, että kasvattaja kosketti lapsen olkapäätä siirtämällä huomion takaisin opetettavaan asiaan. Samassa tutkimuksessa ohjaava kosketus ilmeni kasvattajan ottamalla lapsia käsistä kiinni ja näin ohjaamalla heidät muodostamaan piirin. Berghnehrin ja Cekaiten (2017) mukaan kontrolloivan kosketuksen muotoja ovat esimerkiksi piteleminen, ohjaaminen ja kehoon taputtaminen, jotka näyttäytyvät myös Keräsen ym. (2017) tutkimuksessa. Kontrolloivalla kosketuksella lapsen ruumiillisia toimintoja voidaan kontrolloida esimerkiksi kääntämällä oppilas ja ohjaamaan hänet oikeaan suuntaan. Opettaja käyttää kontrolloivaa kosketusta usein myös silloin, kun oppilas ei toimi opettajan antamien sanallisten ohjeiden mukaisesti. (Cekaite, 2015.) Toisin kuin välittävässä ja rauhoittavassa kosketuksessa, on kontrolloivassa ja ohjaavassa kosketuksessa puhe ja sanallinen viestintä suuremassa osassa toimintaa.

Berghnehrin ja Cekaiten (2017) mukaan kontrolloivaa ja ohjaavaa kosketusta käytetään pienten lasten kanssa eniten ja sitä käytetään etenkin poikaoppilaiden kanssa. Keräsen ym. (2017) tutkimuksessa eräs opettaja toteaa, kuinka huomaamatta ohjaa lasta kosketuksen avulla. Voidaankin päätellä, että kontrolloivaa ja ohjaavaa kosketusta käytetään usein tiedostamattomasti, koska se on niin isossa osassa koulun arkea ja oppilaanohjausta. Kontrolloivan ja ohjaavan kosketuksen avulla opettaja pystyy edesauttamaan hyvän työrauhan säilymisessä. Myös perusopetuksen opetussuunnitelman perusteissa (2014) painotetaan työrauhan ylläpitämistä ja turvallisen oppimisympäristön tärkeyttä. Hyvä työrauha rakentuu luottamuksellisen ja välittävän ilmapiirin kautta. Opettajan antama ohjaus ja huolenpito turvaavat työrauhaa ja opettajalla on oikeus ja velvollisuus puuttua epäasialliseen käyttäytymiseen. (Opetushallitus, 2014.)

3.3.3 Avustava kosketus

Avustavaa kosketusta opettajat voivat antaa esimerkiksi avustaessa arkisissa tilanteissa sekä eri oppiaineissa. Avustavalla kosketuksella pyritään rohkaisemaan oppilasta suoriutumaan arjen tilanteista, sekä niissä ilmenevissä motorisissa haasteissa. Pienemmät lapset tarvitsevat enemmän avustusta, ohjausta ja tukea, jota tuetaan kosketuksen avulla. Esimerkiksi pukemis- ja riisumistilanteissa sekä ruokailutilanteissa avustava kosketus on pienillä oppilailla tarpeellista. (Kinnunen ym., 2019.) Myös Fieldin (2001) kuvaamassa tutkimuksessa haastatellut opettajat kertoivat käyttävänsä kosketusta pukemisen, ruokailun ja vessassa käynnin avustamisen yhteydessä. Avustava kosketus on merkittävässä osassa myös niiden oppilaiden kanssa, joilla on erityistarpeita (Mazur & Pekor, 1985) ja esimerkiksi sokeiden ja kuurojen kanssa työskenteleville opettajille kosketus on kommunikaation keino (Appleton, 2005). On luonnollista, että lapsen kasvaessa itsenäisyys lisääntyy sekä avun tarve ja näin ollen myös avustavan kosketuksen tarve vähenee. Avustava kosketus näkyy lähinnä oppiainekohtaisesti mitä vanhemmaksi oppilas kasvaa.

Edellisissä luvuissa mainittujen kosketusmuotojen lisäksi kosketus on välttämätöntä joissain oppiaineissa. Näitä oppiaineita ovat esimerkiksi taide- ja taitoaineet. Käsitöissä nimensä mukaisesti työskennellään käsin, jonka takia kosketus on läsnä myös opetustilanteissa. Musiikin opettamisessa opettajan tehtävänä voi olla esimerkiksi oikean soittoasennon korjaaminen kosketusta käyttäen. (Aromaa & Kinnunen, 2013.) Nykyisin monet musiikinopettajat kertovat etukäteen koskettavansa oppilasta avustaessaan esimerkiksi oikeassa laulu- tai soittoasennossa (Appleton, 2005).

Öhmanin (2016) Ruotsissa toteuttamassa tutkimuksessa haastateltiin liikunnanopettajia kosketuksen käytöstä opetuksessa. Tutkimuksen tuloksista kävi ilmi kaksi toisistaan poikkeavaa suhtautumistapaa kosketukseen liittyen. Toisessa suhtautumistavassa koskettamista pyritään välttämään, kun taas toisessa suhtautumistavassa sitä halutaan korostaa ja normalisoida. Vaikka näkemykset sekä kosketuksen käytännöt eroavat toisistaan, kaikki haastatellut liikunnanopettajat kuitenkin korostavat liikunnan opetuksen fyysisen vuorovaikutuksen välttämättömyyttä ja tärkeyttä. Useat opettajat pitävät myös tärkeänä sitä, että oppilaille kerrotaan fyysisestä kontaktista jo esimerkiksi oppitunnin alussa, jotta oppilaat ovat tietoisia tulevasta kosketuksesta ja osaavat varautua siihen. (Öhman, 2016.)

Öhmanin ja Quennerstedtin (2015) tutkimuksessa haastatellut liikunnanopettajat kuvaavat kahta syytä, miksi fyysinen kontakti liikunnan oppiaineessa on tarpeellista. Ensimmäiseksi he

nostivat esille loukkaantumisen riskin, jossa opettajan koskettaminen esimerkiksi liikerataa suorittaessa voi ehkäistä vakaviakin vammoja. Myös perusopetuksen opetussuunnitelman perusteiden (2014) mukaan jokaisella oppilaalla on oikeus turvalliseen oppimisympäristöön. Toiseksi syyksi koskettamiselle opettajat kertoivat liikunnan opetuksen sanattoman viestinnän merkityksen. Liikuntaa ei voida opettaa pelkästään sanallisesti, vaan opetuksessa on välttämättömyyksiä näyttää ja koskettaa oppilasta suoriutumaan erilaisista liikkeistä. Useita liikkeitä, kuten kärrynpyörää tai voltia ei voida ohjeistaa pelkästään sanallisesti liikkeen oikein tekemisen kannalta sekä turvallisuussyistä. Lisäksi kosketuksella voidaan auttaa oppilasta ymmärtämään ja tuntemaan omaa kehoaan. (Öhman & Quennerstedt, 2015.) Myös perusopetuksen opetussuunnitelman perusteiden (2014) mukaan opetuksen tulisi tukea oppilaan myönteistä suhtautumista omaan kehoon onnistumisen kokemusten kautta.

3.3.4 Negatiiviset kosketuksen muodot

Edellä kuvatuilla positiivisilla kosketuksen muodoilla opettaja pyrkii parantamaan esimerkiksi oppilaan hyvinvointia, oppimista tai itseohjautuvuutta (Berghnehr & Cekaite, 2017; Heinonen ym., 2020; Keränen ym., 2017; Kinnunen ym., 2019). On kuitenkin todettavissa, että opettajan käytös voi olla epäsovinnainen ja kosketus negatiivista (Poutala, 2010). Positiivisen ja negatiivisen kosketuksen raja voi olla hyvinkin häilyvä, mikä vaikeuttaa sen määrittelemistä. Joissakin tilanteissa on ilmeistä, onko kosketus positiivista vai negatiivista, mutta joihinkin tilanteisiin liittyy paljon tulkinnallisia eroja. Ihminen määrittelee kosketuksen luonteen oman tulkintansa kautta (Enäkoski & Routasalo, 1998). Tähän vaikuttavat vahvasti esimerkiksi opettajan ja oppilaan henkilökohtaiset rajat kosketukselle (Keränen ym., 2017) sekä kosketuksen yksilöllinen kokeminen (Enäkoski & Routasalo, 1998). Kosketuksen kesto ja voima määrittävät kosketuksen laatua ja ne vaikuttavat pitkälti siihen, miten kosketettava kokee kosketuksen (Heinonen, Karvonen & Tainio, 2020). Enäkosken ja Routasalon (1998) tutkimuksessa oppilaat määrittivät, millaista on paha kosketus. Pahana koskettamisena koettiin kova ja satuttava kosketus sekä väkivaltaiset teot kuten lyöminen, töniminen ja potkiminen.

On kuitenkin selvää, että tietty raja kosketettaessa ylitetään, kun kosketuksen lähtökohtana ei ole enää oppilaaseen positiivisesti vaikuttaminen. Äärimmäisiä negatiivisen kosketuksen muotoja ovat seksuaalinen hyväksikäyttö sekä väkivaltaisuus. Oppilaan ihmisarvoa alentavaa sekä väkivaltaista opettajan käytöstä ei voida perustella tai hyväksyä koskaan (Uusikylä, 2006).

Opettajan ja oppilaan välillä voi tapahtua epäselviä kosketustilanteita, jotka näyttävät osapuolille eri tavalla. Tällaisia lievempiä tilanteita voivat olla esimerkiksi opettajan kontrolloiva kosketus oppilasta kohtaan, jossa kosketus on liian voimakasta. Tilanteissa, kuten oppilaan ohjaamisessa paikasta toiseen, opettajan hyväksi tarkoitama kosketus saattaa näyttää oppilaan näkökulmasta negatiivisena voimankäyttönä. Myös Keräsen ym. (2017) tutkimuksessa erään opettajan pidellessä sylissään vastustettavaa oppilasta, hän joutui pohtimaan, kumman ehdoilla tilanteessa toimii. Tilanne on ristiriitainen, sillä pakolla sylissä pitäminen rikkoo oppilaan koskemattomuutta, mutta sylissä pitäminen voi myös auttaa oppilasta. Tällaisissa tilanteissa täytyy muistaa, että lapsen hyvinvointi on laitettava aina etusijalle (Hansen, 1998).

Poutala (2010) on kuvannut opettajan ja oppilaan välisiä kosketustilanteita, joista on syntynyt ristiriitaisia tulkintoja. Eräässä tapauksessa opettaja piti oppilasta holding-otteessa ja sylissään sekä talutti hänet kädestä kiinni pitäen takaisin luokkaan. Toisessa esimerkkitapauksessa opettaja joutui välitunnin aikana tilanteeseen, jossa joutui käyttämään fyysisiä keinoja irrottaessaan kahta tappelevaa oppilasta toisistaan. Erottaessaan tappelijoita, opettaja otti toista oppilasta taakpäin kiertäen samalla kätensä oppilaan kaulan ympärille. Opettajan käyttämät keinot voivat näyttää väkivaltaisina tekoina, vaikka niiden tarkoituksena on rauhoittaa aggressiivisesti käyttäytyvää oppilasta. Molemmissa tapauksissa oppilaat ovat tehneet opettajista rikosilmoituksen, mutta tuomioistuimet ovat todenneet, etteivät opettajat ole tarkoituksellisesti kohdistaneet oppilaaseen väkivaltaa. Tämän kaltaisissa tilanteissa ongelmana on oppilaan kokemus siitä, että hänen oikeuttaan fyysiseen koskemattomuuteen on rikottu, kun taas opettaja kokee täyttävänsä virkavelvollisuutensa sekä estävänsä aiheutuvan vahingon. (Poutala, 2010.)

3.3.5 Kehonalueet kosketuksessa

Kosketuksen muotojen lisäksi opettajan on tärkeää huomioida, mihin kehon osaan kosketus kohdistuu. Mitä läheisempi suhde koskettajalla ja kosketettavalla on, sitä laajemmalle kehon alueelle on sallitumpaa koskettaa. Vieraampien ihmisten kosketus rajautuu usein käsiin ja ylävartaloon. (Suvilehto, Glerean, Dunbar, Hari & Nummenmaa, 2015.) Opettajan täytyy väistämättä miettiä kosketuksensa kohdentamista. Useissa tutkimuksissa on tullut ilmi, että opettajan kosketus kohdistuu juuri esimerkiksi käsiin, olkapäihin tai selkään (Keränen ym., 2017; Heino-nen, ym., 2020). Myös Andrzejewskin ja Davisin (2008) tutkimuksessa korostetaan kyseisiä kehonalueita kosketuksen yhteydessä. Tutkimuksessa ilmeni, että 98,5% opettajista kosketti

oppilasta olkapäähän, joka oli eniten käytetty kehonalue kosketuksessa. Toiseksi eniten koskettettu kehonalue oli selkä (95,5%) ja kolmanneksi eniten kosketettiin oppilasta käteen (87,5%). Lisäksi Opetusalan Ammattijärjestö (2020b) kertoo, että voimakeinojen käyttötilanteissa kosketuksen tulee olla passiivista ja on ensisijaisesti kohdistettava selkään ja käsivarsiin.

Kosketuskulttuuriset piirteet vaikuttavat koulussa myös kosketuksen kehonalueiden huomiointiin. Opettajan antaman kosketuksen tulisi aina olla yhteydessä kulttuuriseen kontekstiin (Tu, Wang & Yao, 2018). Vaikka kosketus kohdistuisi suomalaiselle kulttuurille tavalliselle kehonalueelle kuten käteen tai päähän, ne voivat joissain kulttuureissa näyttäytyä sopimattomana. Opetusalan eettinen neuvottelukunta (2015) muistuttaa kannanotossaan, että opettajan tulee huomioida esimerkiksi muslimioppilaiden kättelyyn liittyvä sääntö. Lisäksi esimerkiksi thaimaalaisen kulttuurin etiketissä ruumiinosiin liittyy erilaisia sääntöjä. Ihmisen pää on ylin ja kunnioitetuin kehon osa, jonka koskettamista tulee aina välttää. (Hoare, 2004.) Suomessa taas on yleistä ja sallittavaa taputtaa lasta päähän (Enäkoski & Routasalo, 1998). Myös esimerkiksi kungfutselaisuudessa opettajan antama lempeä kosketus oppilaan päähän viestii rohkaisusta ja kehosta (Tu ym., 2018).

Kuten edellä kuvatuissa tilanteissa, opettaja joutuu tekemään eettisiä ja moraalisia ratkaisuja sekä tasapainottelemaan erilaisten periaatteiden keskellä, jotka voivat olla ristiriidassa keskenään (Tainio ym., 2017). Luottamuksellinen ilmapiiri opettajan ja oppilaan välillä on ensisijaisen tärkeää fyysisen vuorovaikutussuhteen rakentumisessa (Öhman & Quennerstedt, 2015). Erilaisten kulttuuritaustojen sekä kosketuskulttuurien erojen tunteminen edesauttaa opettajaa sopivan kosketustavan löytämisessä sekä edistää toimivaa vuorovaikutusta oppilaan kanssa.

4 Opettajan kosketukseen vaikuttavat tekijät ja haasteet

Seuraavissa luvuissa vastaamme toiseen tutkimuskysymykseemme. Avaamme kosketuskulttuurin käsitettä sekä esittelemme sitä suomalaisen koulun kontekstissa. Käsittelemme opettajan kosketukseen vaikuttavia tekijöitä, kuten opetussuunnitelmien sekä eri lakien säädöksiä. Tarkastelemme tutkimuksia, jotka käsittelevät opettajan oppilaaseen koskettamiseen liittyviä haasteita ja kosketusta rajoittavia syitä. Nostamme myös esille, miten opettajat suhtautuvat kosketukseen ammatissaan sekä erilaisissa tilanteissa tutkimusten kautta.

Opettajan ja oppilaan väliseen kosketukseen liitetään nykypäivänä monia erilaisia haasteita ja negatiivisia oletuksia. Aromaa ja Kinnunen (2013) toteavat artikkelissaan, että opettajat joutuvat pohtimaan tarkasti oppilaan koskettamista. He mainitsevat myös median käsittelevän opettajan kosketusta negatiivissävytteisenä, sillä niissä nousee yleensä esille epäilyt seksuaalisesta hyväksikäytöstä tai liiallisista kurinpitomenetelmistä. Monesta eri tutkimuksesta käy ilmi, etteivät opettajat uskalla koskettaa oppilaitaan negatiivisten syytösten pelossa (Andrzejewski & Davis, 2008; Owen & Gillentine, 2011; Öhman, 2016). Mediassa opettajiin liittyviä kirjoituksia tarkastellessa useimmiten otsikot liittyvät opettajan vääränlaiseen käytökseen ja etenkin seksuaaliseen hyväksikäyttöön (Aromaa & Kinnunen, 2013). Nykypäivän otsikot eivät enää liity niin vahvasti fyysiseen vallankäyttöön ja väkivaltaan. Voi huomata, kuinka yhteiskunnan kehittyessä opettajan ”pahaan” kosketukseen suhtautuminen on muuttunut väkivaltaisuudesta seksuaaliseen hyväksikäyttöön.

Aromaa ja Kinnunen (2013) pohtivat artikkelissaan, kuinka suomalaisessa kulttuurissa keskustelu opettajan kosketuksesta kääntyy hyvin usein väitteisiin opettajan epäammattimaisuudesta. Heidän mukaansa kuulee harvoin positiivisesta kosketuksesta opettajan ja oppilaan välillä, jota ovat esimerkiksi opettajan hellivä, rohkaiseva ja suojeleva kosketus. Huomattava määrä opettajan kosketukseen liittyvistä otsikoista keskittyvät negatiivisiin asioihin, minkä takia kosketuksen positiiviset kokemukset ja hyödyt jäävätkin niiden varjoon. Nykypäivänä kehittynyt viestintä mahdollistaa helposti puutteellisten tai jopa perättömien opettajaa koskevien syytteiden levittämisen mediaan vanhempien taholta, joilla ei ole salassapitovelvollisuutta toisin kuin koulussa työskentelevillä (Poutala, 2010).

4.1 Kosketuskulttuuri

Kosketuskulttuuri koostuu useasta eri osasta. Sen muodostumiseen vaikuttavat esimerkiksi aika, uskonnot ja arvot. Kulttuureissa vallitsevat normit vaikuttavat pitkälti siihen, kuka saa koskettaa ketä, miten, milloin ja missä (Kinnunen ym., 2019.) Eri kulttuureissa ja maissa on kosketukselle erilaisia tapoja, joita voivat olla esimerkiksi kätelemine, halaaminen ja poskisuudelmat. Esimerkiksi Pohjois-Euroopassa sekä Pohjois-Amerikassa kosketuskulttuurit ovat vältteleviä, kun taas monissa Etelä-Euroopan maissa kosketus on avointa ja näkyvä osa vuorovaikutusta. (Kinnunen, 2013.) Etelä-Euroopan maista italialaisten ja kreikkalaisten voidaan sanoa olevan maailman koskettavimpia ihmisiä (Field, 2014). Field (2014) on tutkimuksessaan vertaillut muun muassa ranskalaisten ja amerikkalaisten kosketuskäytänteiden eroavaisuuksia. Tutkimuksen mukaan amerikkalaiset vanhemmat sekä lapset koskettivat toisiaan sekä kaltaisiin ranskalaisia vähemmän. Myös Piper ja Smith (2003) ovat tutkineet kosketusta koulun kontekstissa eri maiden välillä. Tutkimuksessa selvisi, että englantilaiset opettajat olivat formaaleja ja ainoa kosketuksen tapa oli kättely, kun taas espanjalaiset opettajat ja oppilaat ottivat paljonkin kontaktia toisiinsa. Joihinkin kosketuskulttuureihin sisältyy paljon sukupuolten väliseen kosketukseen liittyviä rajoitteita ja käytänteitä. Tällaisia maita ja kulttuureita ovat esimerkiksi Korea, arabimaat sekä afrikkalaiset kulttuurit, joissa julkinen koskettaminen on sallittua vain saman sukupuolen edustajien välillä, mutta vältettävä vastakkaisen sukupuolen kanssa. (Kinnunen, 2013.)

Suomalainen kosketuskulttuuri on melko välttelevä verrattuna joihinkin Etelä-Euroopan kosketusrikkaisiin maihin. Suomessa vallitsee kättelykulttuuri, ja läheisemmät tervehtimisen muodot kuten poskisuudelmat eivät kuulu suomalaiseen kosketuskulttuuriin. Kättelyyn liittyy Suomessa erikoinen piirre, sillä vieraampaa ihmistä kätellään tervehdittäessä, mutta läheistä ihmistä ei kosketeta välttämättä ollenkaan. (Kinnunen, 2013.) Ranskassa tämä asia on täysin vastakkainen, sillä mitä läheisempää ihmistä tervehditään, sitä enemmän kosketetaan (Field, 2014). On mielenkiintoista huomata, kuinka erilaiset kosketuskulttuurit vallitsevat maissa, jotka ovat suhteellisen lähellä toisiaan. Kinnunen (2013) toteaa, että myös Suomen sisällä kosketustavat vaihtelevat erityisesti Etelä-Suomen ja Pohjois-Suomen välillä.

Kosketuskulttuurit muuttuvat koko ajan ja ne kehittyvät ympäristöön ja aikakauteen sopiviksi, mutta niissä näkyvät myös historiassa omaksutut tavat ja käytänteet. (Kinnunen ym., 2019). Viime vuosikymmenten aikana kosketuskulttuurit ovat muuttuneet paljon, ja kosketuksen mer-

kitystä ymmärretään paremmin (Kinnunen, 2013). Vielä 1900-luvun alussa vauvojen sekä pienten lasten hellimistä pidettiin turhana ja sen pelättiin olevan liiallista hemmottelua (Kinnunen ym., 2019). 1950–60-luvuilla syntyneet ovat saaneet niukasti kosketusta lapsuudessaan, mutta useat ovat vanhemmiksi tullessaan tehneet tietoista työtä tuodakseen kosketuksen osaksi kasvatusta ja tunteiden näyttämistä (Kinnunen, 2013). 1970–80-luvuilla kosketusta lasten kasvatuksessa alettiin korostamaan ja ihokontaktin tärkeys nostettiin esiin (Kinnunen ym., 2019).

4.1.1 Suomalaisen koulun kosketuskulttuuri

Kosketuskulttuuri näkyy koulun kontekstissa, sillä se peilaa kulttuurista kosketusperinnettä sekä kasvattaa tiettyihin kosketuskulttuurisiin malleihin (Aromaa & Kinnunen, 2013). Yleisesti suomalaista kosketuskulttuuria voidaan kuvailla pidättyväisenä, ja sille voidaan löytää useita selityksiä historiassa vallinneisiin olosuhteisiin sekä tapahtumiin (Kinnunen ym., 2019). Koska koulu ei ole irrallinen osa yhteiskunnasta, voidaan olettaa, että suomalainen pidättyväinen kosketuskulttuuri ulottuu myös opettajan ja oppilaan välisiin suhteisiin. Historian saatossa on yleistynyt ajatus siitä, että kosketus mielletään naiselliseksi ja on naisille paljon luonnollisempaa kuin miehille (Kinnunen ym., 2019). Tutkimusten mukaan tämä sukupuolittunut ajatus ohjaa opettajien toimintaa (Tainio, Heinonen, Karvonen & Routarinne, 2019).

Kosketuskulttuuri etenkin koulumaailmassa on muuttunut radikaalisti ajan mittaan. Ennen kosketus miellettiin turhaksi ja tarpeettomaksi (Kinnunen, 2013). Ruumiillinen kuritus oli vielä 100 vuotta sitten yksi opettajien tärkeimmistä kurinpitokeinoista ja myös vanhemmat pitivät sitä täysin normaalina kasvatukseen ja opetukseen kuuluvana asiana (Syväoja, 2004). Kurinpitokeinoina on käytetty luunappeja, tukkapölyä sekä karttakepin iskuja (Karvonen, Heinonen, Tainio, Routarinne & Ahlholm, 2018). Suomessa lasten ruumiillinen kuritus sekä kotona että koulussa kiellettiin vasta vuonna 1983. Vain neljä vuotta aiemmin Ruotsissa säädettiin sama laki maailman ensimmäisenä maana. (Kinnunen, 2013.) Vaikka Karvosen ym. (2018) kosketusmuistoja käsittelevässä artikkelissa nousee enemmän esille negatiivisia opettajan käyttämiä kosketustapoja ja kurinpitomenetelmiä, on opettajan kosketuksella ollut myös toinen puoli. Sotavuosien lapset saivat usein ainoat kokemuksensa kosketuksesta vanhempien sijaan juuri opettajilta, jotka ovat jääneet elämään muistoihin positiivisina kokemuksina. Opettajan antama kosketus on tärkeää, sillä se voi parhaimmillaan johtaa oppilaan onnellisuuden, rakkauden ja terveyden edistämiseen. (Aromaa & Kinnunen, 2013.)

Monikulttuurisuus on alkanut näkymään suomalaisessa yhteiskunnassa yhä enemmän ja se on läsnä kouluissa. Tämä haastaa opettajia ymmärtämään eri kulttuureista tulevien oppilaiden tapoja ja arvoja. Opettajien olisikin tärkeää tuntea eri kulttuureita sekä niiden moninaisuutta. (Paavola & Talib, 2010.) Monikulttuurisuuteen liittyy useita erilaisia kosketuskulttuureita, jotka voivat vaikuttaa opettajan kosketustapoihin. Opettajan olisi tärkeää huomioida eri tilanteissa, joissa kosketusta käytetään, liittyykö oppilaan kulttuuriin eri tapoja tai käsityksiä kosketuksesta. Esimerkiksi thaimaalaisessa kulttuurissa päähän koskeminen useimmiten kiellettyä (Hoare, 2004) eikä muslimien ei ole suotavaa kätellä vastakkaista sukupuolta (Akar, Tiilikainen, & Lipsanen, 2009). Tämä voikin aiheuttaa ristiriitoja tai väärinymmärryksiä kulttuurien kohdatessa.

4.2 Kosketukseen liittyvät lait ja opetussuunnitelma

Mitä pienemmistä lapsista on kyse, sitä enemmän kosketus on läsnä heidän kasvatuksessaan ja ohjauksessaan, ja tämä näkyy myös opetussuunnitelmissa. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa (2018) kosketus on osa lapsen huolenpitoa ja hoitoa. Kosketusta ei tuoda selvästi esille esiopetuksen opetussuunnitelman perusteissa (2014) eikä perusopetuksen opetussuunnitelman perusteissa (2014). Vaikka opetussuunnitelmissa ei suoraan mainita kosketukseen liittyvistä käytännöistä, ei voida päätellä, etteikö kosketusta tapahtuisi. Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteissa (2014) kuitenkin painotetaan esimerkiksi vuorovaikutuksellisuutta ja sen tärkeyttä, johon voidaan ajatella sisältyvän myös fyysinen vuorovaikutus ja näin ollen kosketus.

Kinnunen (2013) toteaa opettajan ja oppilaan välisen kosketuksen olevan kiperä aihe, ja tietoisuus erilaisista oikeuksista on kasvanut niin oppilaiden kuin vanhempien osalta. Lastensuojelulain (2007/417) mukaan lapselle tulee turvata ruumiillinen ja henkinen koskemattomuus sekä turvallinen kasvuympäristö. Alaikäisten henkilökohtaisen koskemattomuuden ja turvallisuuden suojelemiseksi on säädetty laki lasten kanssa työskentelevien rikostaustan selvittämisestä (2002/504). Tällä ennaltaehkäisevällä toimenpiteellä pyritään estämään lasten ja nuorten kanssa työskentelevien sopimattomien henkilöiden hakeutuminen alalle (Poutala, 2010). Perusopetuslaissa (1998/628) ei kerrota perusteellisesti, miten opettaja saa koskea oppilaaseen yleisesti hyväksyttävällä tavalla opetustilanteissa, mutta lakeja itseään tai toisia vaarantavan oppilaan koskettamiseen on säädetty. Perusopetuslain (2003/477) mukaan häiritsevän ja turvallisuutta vaarantavan oppilaan poistamiseen opettajalla on oikeus käyttää välttämättömiä voimakeinoja ottaen huomioon oppilaan iän ja tilanteen uhkaavuuden tai vastarinnan vakavuuden sekä tilanteen

kokonaisarvioinnin. Voimankäyttövälineitä ei kuitenkaan saa käyttää poistaessa oppilasta ja opetuksen järjestäjälle tulee antaa kirjallinen selvitys opettajan tai rehtorin turvautuessa voimakeinoihin. Ensisijainen toimintatapa on toimiva vuorovaikutus ja fyysiseen rajoittamiseen tulee siirtyä vasta silloin, kun muita keinoja ei enää ole (Kyllönen & Rickman, 2011). Perusopetuslain (2013/1267) mukaan oppilaan tavaroita tarkastaessa tarkastajan tulisi olla samaa sukupuolta oppilaan kanssa ja tilanteessa tulisi olla mukana toinen koulun henkilökuntaan kuuluva aikuinen.

Opetusalan eettinen neuvottelukunta (2015) on tehnyt kannanoton koulussa tapahtuvaan fyysiseen vuorovaikutukseen ja kosketukseen liittyen. Kannanotossa korostetaan fyysisen vuorovaikutuksen luonnollisuutta, mutta myös sitä, kuinka ongelmallista sopivan rajan löytäminen on. Kannanoton mukaan fyysisessä vuorovaikutuksessa tärkeää on oppilaan oma kokemus kosketuksesta. Opetusalan eettinen neuvottelukunta (2015) nostaa esille kannanotossaan myös sen, ettei fyysisen vuorovaikutuksen tulisi seksualisoitua. Vaikka kosketus on joissain tilanteissa välttämätöntä, on opettajan silti noudatettava opettajan eettisiä periaatteita, sekä koulua koskevia lakeja (Opetusalan eettinen neuvottelukunta, 2015).

Myös Opetusalan Ammattijärjestö (2020b) neuvoo opettajia voimankäyttöä vaativissa tilanteissa käyttämään lievintä mahdollista fyysistä keinoa sekä kertomaan oppilaalle, miten ja miksi voimakeinoa käytetään häneen. Voimankäytöstä tulee aina tehdä selvitys, josta on laadittu tarkat ohjeet raportoinnista. Kirjallisessa selvityksessä tulee ilmetä, mitä voimakeinoja on käytetty ja mikä tilanne on johtanut siihen. Selvitys tulee tehdä pikimmiten voimankäyttötilanteen jälkeen sekä ilmoittaa koulutuksen järjestäjälle, rehtorille ja huoltajille. (Opetusalan Ammattijärjestö, 2020b.)

4.3 Opettajan oma suhtautuminen koskettamiseen

Vaikka edellisessä kappaleessa esiteltyt lait ja opetussuunnitelma ohjaavatkin opettajan kosketusta, myös opettajan omat kosketuskäytänteet ja suhtautuminen kosketukseen vaikuttavat vahvasti siihen. Keräsen ym. (2017) tutkimuksesta käy ilmi, että opettajien omat henkilökohtaiset kokemukset ja ajatukset vaikuttavat siihen, miten he suhtautuvat oppilaan koskettamiseen. Jo-kaisella on siis itselleen luonteva tapa koskettaa oppilasta (Keränen ym., 2017).

Keräsen ym. (2017) sekä Tainion ym. (2019) tutkimuksissa käy ilmi, kuinka suuria eroja kosketuskäytänteissä on kasvattajien välillä. Keräsen ym. (2019) tutkimuksessa eräs opettaja kuvaa

varauksellista suhtautumistaan koskettamiseen, joka kumpuaa jo hänen lapsuudestaan. Hän kokee olevansa herkkä kosketukselle, minkä kautta ottaa myös huomioon oppilaiden kokemukset kosketuksesta. Vastakohtana toinen opettaja kertoo avoimemmasta suhtautumisestaan koskettamiseen, ja pitääkin esimerkiksi halailua luonnollisena osana toimintaansa. Myös Tainion ym. (2019) tutkimuksessa tulee ilmi kaksi toisistaan poikkeavaa suhtautumistapaa koskettamiseen. Toinen opettajista kertoo käyttävänsä opetuksessaan paljon kosketusta ja olevan sen hänelle luontevaa, mutta eräässä tapauksessa hän on joutunut pohtimaan kosketuksensa syitä ja rajoja. Hän kuvailee tilannetta, jossa antoi tahattomasti oppilaalleen pusun tämän päälle, kuin omalle lapselleen. Opettaja kertoi reaktionsa olevan vaistomaisen äidillinen, mutta ymmärsi kuitenkin rikkoneensa sopivan kosketuksen rajan ja ilmoitti vahingosta myös huoltajille. Toinen Tainion ym. (2019) tutkimuksen opettajista kuvaa omaa suhtautumistaan kosketukseen välttelevänä, eikä esimerkiksi ota oppilaitaan syliin tai helli heitä. Hän koskettaa oppilaita vain välttämättömissä tilanteissa, kuten tapaturman sattuessa tai avustaessaan oppiaineissa.

Myös Hedlinin, Åbergin ja Johanssonin (2018) tutkimuksessa nousee esille erilaiset kosketukseen liittyvät suhtautumistavat opettajien välillä. Tutkimuksen opettajat kuvaavat kosketusta joko liian vähäisenä tai liiallisena. Eräs opettaja painottaa oppilaan oppimisen ja kehityksen olevan pääosassa työtään, eikä opettajien tulisi hänen mukaansa toimia vanhempien kaltaisesti hoivaten oppilaita. Yksi haastatelluista opettajista kuvaa kollegansa sopimatonta toimintatapaa, jossa hän toimi omien tarpeidensa mukaan ja käyttäytyi erittäin äidillisesti oppilaiden kanssa. Liian vähän koskettavat opettajat miellettiin kuitenkin helposti kylmiksi ihmisiksi, vaikka he eivät todellisuudessa tieneet miten tietyissä tilanteissa tuli toimia. Yksi opettajista nosti myös esille tasavertaisuuden oppilaiden koskettamisen välillä. Opettaja ei saisi toimia omien tunteidensa mukaan kohdellen oppilaita eri tavoin, kuten esimerkiksi antamalla läheisyyttä vain tietyille oppilaille. (Hedlin ym., 2018.) Myös opettajan ammattietiikkaa ohjaavat arvot ja eettiset periaatteet painottavat oikeudenmukaisuutta ja tasa-arvoa yksittäisen oppijan sekä ryhmän kohtaamisessa (Opetusalan ammattijärjestö, 2020a).

Edellä kuvattujen tilanteiden kautta voidaan todeta, että opettajien kosketustapoihin vaikuttavat vahvasti henkilökohtaiset suhtautumiset koskettamiseen. Vaikka esimerkkitapauksissa opettajien kosketuskäytänteet olivat keskenään erilaisia, mikään toimintatapa ei ollut väärä. Esimerkiksi kosketusta välttelevä opettaja ymmärtää kosketuksen olevan osa ammattiaan ja pedagogisia käytänteitä (Tainio ym., 2019). Riippumatta opettajan omasta suhtautumisesta kosketukseen, tulisi tiedostaa se, ettei henkilökohtaiset näkemykset saa vaikuttaa liikaa siihen, miten ja millä tavalla oppilasta koskettaa. Opettajan suhtautuminen kosketukseen saattaa myös muuttua

työkokemuksen kautta. Bayraktarin ja Doganin (2017) tutkimuksesta käy ilmi, että opettajat, jotka ovat työskennelleet alalla kauemmin, uskaltavat vaikuttaa enemmän oppilaan toimintaan. Myös Hedlinin ym. (2018) tutkimuksessa tuodaan esille, että uudet opettajat eivät välttämättä osaa toimia kaikissa kosketustilanteissa. Jotta voidaan ymmärtää muiden henkilökohtaisia koskettamiseen liittyviä tapoja ja rajoja, täytyy osata reflektoida omia kosketuskokemuksia ja sitä, mitkä asiat niihin vaikuttavat (Keränen ym., 2017). Myös Mazur ja Pekor (1985) painottavat opettajien välisen avoimen keskustelun tärkeyttä, jotta kosketukseen liittyviä ongelmia tai ennakkoluuloja voidaan nostaa esiin ja ymmärtää niitä paremmin.

4.4 No-touch -menetelmä

Owen ja Gillentine (2011) esittelevät Ohiossa ja Hawaijilla tehtyä tutkimusta, jossa luokanopettajia on haastateltu käsityksistä, uskomuksista sekä käytännöistä oppilaiden koskettamiseen liittyen. Tutkimukseen osallistuvat opettajat opettavat päiväkodista kolmanteen luokkaan ja heitä oli yhteensä 63. Tutkimuksesta kävi ilmi, että vaikka opettajat tiedostavat kosketuksen hyödyt, he eivät uskalla käyttää kosketusta käytännössä. Tämä johtuu osittain siitä, että opettajat pelkäävät kosketuksensa ymmärrettävän väärin, mikä taas saattaa johtaa asiattoman käytöksen syytöksiin. Tutkimukseen vastanneista opettajista jopa vähän yli 70 % pelkäsi, että oppilaisiin koskeminen voi johtaa syytöksiin hyväksikäytöstä. Kuitenkin lähes 100 % opettajista uskoi, että oppilaisiin koskeminen kehittää lapsen emotionaalista kehitystä ja 95 % oli sitä mieltä, että kosketus viestii välittämisestä. Vaikka valtaosa vastanneista opettajista näkee kosketuksen merkityksellisenä, näkyvät kosketukseen liittyvät pelot vahvasti heidän toiminnassaan. Vain 43 % opettajista kertoo koskettavansa oppilasta mahdollisuuden tullessa ja vain noin 30 % koskee oppilaaseen hänen ollessaan surullinen tai loukkaantunut. (Owen & Gillentine, 2011.)

Andrzejewskin ja Davisin (2008) tutkimuksessa haastateltiin neljää naisluokanopettajaa siitä, miten kosketus on luonnollinen osa heidän opetustaan ja miten he tekivät valintojaan, milloin ja miten koskettaa oppilasta. Tutkimuksessa käy ilmi, että oppilaan koskettamiseen vaikuttavat vahvasti esimerkiksi opettajan oma identiteetti sekä erilaisten riskien punnitseminen. Lisäksi luokkahuoneen, koulun ja yhteisön kontekstit vaikuttavat siihen, miten ja milloin opettajat koskevat oppilaitaan. Tutkimukseen osallistuneiden opettajien mukaan heidän tulee arvioida ennen koskettamista siihen liittyvät riskit ja päättää onko ne syytä ottaa. Opettajat pelkäävät kosketuksensa johtavan väärinymmärryksiin. Tämän takia osa opettajista jättää koskettamatta oppi-

laitaan, ja he pyrkivät etsimään muita keinoja “koskettaa koskettamatta”. (Andrzejewski & Davis, 2008, 790.) Myös Kinnunen ym. (2019) toteavat opettajan ammatillisen kosketuksen olevan haastavaa tasapainoilua, sillä yhteiskunnassamme opettajan oppilaisiin kohdistuva kosketus on edelleen erittäin arka aihe.

No-touch –menetelmän periaatteena on se, etteivät opettajat saa koskea oppilaitaan kuin välttämättömissä tilanteissa. Tätä menetelmää perustellaan lastenoikeuksilla, kuten oikeudella koskemattomuuteen sekä turvallisuuteen. (Öhman & Quennerstedt, 2015.) Moraalinen paniikki oppilaisiin koskettamisessa on nähtävissä useissa kouluissa etenkin USA:ssa sekä Britanniassa (Tainio ym., 2019). Fieldin (2014) mukaan amerikkalaisia opettajia neuvotaan olemaan koskettamatta oppilaita lainkaan seksuaalisten syytösten pelossa ja heitä kielletään jopa halaamasta ja nostamasta ylös kaatunutta oppilasta. Öhman ja Quennerstedt (2015) nostavat esille no-touch -menetelmässä näkyvän suuren ristiriidan lasten terveen kehityksen ja kasvun kannalta. Lapsen terve kehitys ja kasvu ovat osa lastenoikeuksia, ja kosketus on yksi niitä vahvasti tukeva tekijä. Jos no-touch -menetelmällä kielletään koskettaminen, laiminlyödään samalla lapsen tervettä kasvua. Lisäksi Öhman ja Quennerstedt (2015) ovat huolissaan siitä, että no-touch -menetelmän käyttö nousee yleisesti hyväksyttäväksi käytänteeksi, jota perustellaan vain sillä, että se on lapsen edun mukaista. Myös Field (2001) korostaa, että no-touch -menetelmän käytöstä huolimatta kosketuksen kielteiset muodot ovat jopa lisääntyneet.

No-touch –menettelytapa ei ole vielä tavoittanut suomalaista koulukulttuuria, sillä Suomessa opetuksen järjestäjiä ei ole kielletty koskettamasta ollenkaan oppilaita, kuten esimerkiksi edellä mainituissa maissa. Myös Tainion ym., (2019) aineiston haastatellut opettajat kertovat, ettei kosketusta heidän kouluissaan ole kielletty. Eräs haastatelluista opettajista kertoi tilanteen, jossa miesopettaja piti viides- ja kuudesluokkalaisia tyttöoppilaita reppuselässä usein. Vaikka kyseisen opettajan kollegat tulkitsivat tilanteen viattomaksi, he huolestuivat opettajan oikeus-
turvasta, jos ulkopuolinen tulkitsisi tilanteen väärin. Opettajalle huomautettiin asiasta ja kehoitettiin lopettamaan toiminta oman turvallisuutensa vuoksi. (Tainio ym., 2019.) Vaikka no-touch -menetelmä ei ole ainakaan vielä osa suomalaista koulukulttuuria, moraalinen paniikki oppilaaseen koskettamisessa näkyy silti koulun arjessa ja opettajien toimintatavoissa.

4.5 Opettajan kosketuksen sukupuolittuneisuus ja seksualisoiminen

Tainion ym. (2019) artikkelissa haastateltujen opettajien mukaan sukupuolella on merkitys siihen, miten koskettaa oppilasta. Myös Suvilehdon ym. (2015) tutkimus tukee sukupuolen vaikutusta koskettamiseen, sillä siinä käy ilmi, että naisten koskettaminen hyväksytään laajemmalle kehon alueelle sekä koetaan miellyttävämmäksi kuin miesten. Kosketuksen sukupuolittuneisuus näkyy edelleen koulussa (Kinnunen ym., 2019). Miespuolisten opettajien spontaania koskettamista pidetään kyseenalaisena (Kinnunen, 2013) ja tämä näkyy myös siinä, että miespuoliset opettajat ovat enemmän peloissaan kosketuksen riskeistä kuin naispuoliset opettajat (Öhman, 2016). Vaikka kosketuksen sukupuolittuneisuus näkyy näin vahvasti, on silti epäselvää mistä tämä ongelma ylipäätään johtuu (Suvilehto ym., 2015).

Fieldin (2014) mukaan lapsen koskettamisesta tulee tabu, mitä vanhemmaksi lapsi kasvaa ja yläkouluun siirryttäessä kosketuksen määrä vähenee jopa puolella alakoulussa tapahtuvaan kosketuksen määrään verrattuna. Suvilehdon ym. (2015) tutkimuksesta käy ilmi, että mitä vanhemmaksi lapsi kasvaa, sitä enemmän hän alkaa tiedostaa omaan kehoonsa kohdistuvan kosketuksen rajoja ja kosketuksen sallittavuutta. Myös Tainion ym. (2019) artikkelin haastateltujen miesopettajien mukaan he kiinnittävät huomiota oppilaan ikään suhteessa sukupuoleen. Haastattelussa eräs miesopettaja kertoo tilanteesta, jossa hän jätti tietoisesti koskettamatta oppilasta, jossa kosketuksen tarkoitus olisi ollut auttaa ja ottaa oppilaan rinnoilta pois hyönteinen. Tämä johtui siitä, että kyseessä oleva oppilas oli 5. luokkalainen tyttö ja kosketus olisi kohdistunut rintakehään.

Kuten edellä kuvatussa tilanteessa sekä aiemmin mainitsemissamme tilanteessa, jossa miesopettaja kantoi reppuselässä tyttöoppilaita, voidaan molemmista päätellä, että opettajan sukupuoli määrittä pitkälti sitä, miten ja ketä opettaja koskee. Tainion ym. (2019) artikkelissa käy ilmi, että lähes kaikki sekä mies- että naisopettajat tiedostavat miesopettajien riskialttiimman aseman, joka heijastaa kulttuurimme heteronormatiivisuutta.

Koska heteronormatiivisuus ja sukupuolten dikotomia näkyvät vahvasti koulun ulkopuolella, ne vaikuttavat myös kouluissa sekä opettajien toimintatavoissa. Tällaiset normit ohjaavat myös opettajien tiedostettua ja tiedostamatonta koskettamista. (Tainio ym., 2019.) Perusopetuslain (2013/1267) mukaan oppilaan tavaroita tarkistaessa tarkastajan tulisi olla samaa sukupuolta oppilaan kanssa. Tässä lainsäädännössä näkyy myös yhteiskuntamme heteronormatiivisuus. Täl-

laisissa tilanteissa sukupuolten moninaisuus tai seksuaalinen suuntautuminen kosketukseen liittyen tulisi huomioida paremmin, sillä oletus lasten heteroseksuaalisuudesta ja sukupuolesta eivät välttämättä pidä paikkaansa.

5 Yhteenveto ja pohdinta

Tutkimuksemme tavoitteena oli selvittää millaista kosketusta opettajan ja oppilaan välillä tapahtuu alakoulussa, sekä mitkä tekijät ja haasteet rajoittavat ja vaikuttavat kosketukseen. Tutkimuksemme tulokset osoittavat, että opettajan ja oppilaan välistä kosketusta tapahtuu sekä opetustilanteissa että niiden ulkopuolella. Kosketus voidaan jakaa positiivisiin ja negatiivisiin kosketuksen muotoihin, mutta joissain tapauksissa niiden raja on häilyvä tulkinnallisten erojen takia. Positiivisen kosketuksen muotojen avulla opettaja pyrkii vaikuttamaan esimerkiksi oppilaan hyvinvointiin, itseohjautuvuuteen ja oppimiseen (Berghnehr & Cekaite, 2017; Kinnunen ym., 2019). Opettaja käyttää kosketusta arkipäiväisissä tilanteissa avustamalla ja ohjaamalla oppilasta usein tiedostamattomasti. Opettaja käyttää välittävää ja rauhoittavaa kosketusta tiedostetusti. (Keränen ym., 2017). Avustavaan kosketukseen voidaan liittää myös oppiainekohdainen kosketus, joka on välttämätöntä usein taito- ja taideaineiden opetuksessa (Mazur & Peckor, 1985; Öhman & Quennerstedt, 2015). Oppilaan ikä, oppilaantuntemus, kosketuksen kesto ja voima, sekä kehonalueet vaikuttavat siihen, miten opettaja koskee oppilasta (Andrzejewski & Davis, 2015; Heinonen ym., 2020). Myös opettajan ja oppilaan omat kosketuskokemukset ja -kulttuurit vaikuttavat siihen, millaista kosketusta tapahtuu (Kinnunen ym., 2019).

Tutkimuksessamme selviää, että positiivisen kosketuksen ohella myös negatiivista kosketusta tapahtuu opettajan ja oppilaan välillä. Monissa tapauksissa opettajan negatiiviseen kosketukseen liittyy tulkinnallisia eroja. (Poutala, 2010.) Tämä vaikeuttaa negatiivisen ja positiivisen kosketuksen rajan hahmottamista, koska osapuolten käsitykset kosketuksen tarkoituksista ovat erit. Ei voida kuitenkaan kieltää, etteikö äärimmäistä negatiivista kosketusta, kuten seksuaalista hyväksikäyttöä tai väkivaltaa tapahtuisi opettajan ja oppilaan välillä.

Tutkimuksemme myötä on selvinnyt, että opettajan kosketukseen vaikuttavat monet eri tekijät. Vaikka opettajan henkilökohtaiset kosketustavat vaikuttavat kosketusmenetelmiin, myös ulkopuolelta tulevat linjaukset ohjaavat opettajan toimintaa vahvasti. Suomessa opettajan kosketusta ei rajoiteta muuten kuin lainsäädännössä. Tiettyjä lakeja opettajan ja oppilaan välisestä kosketuksesta on laadittu selventämään haastavia tilanteita, mutta ne liittyvät pääosin kurinpitotilanteisiin ja oppilaan poistamiseen luokasta (Opetusalan Ammattijärjestö, 2020b). Myöskään perusopetuksen opetussuunnitelman perusteissa (2014) ei suoranaisesti mainita kosketusta, vaikka opetus ja sen suunnittelu perustuvat vahvasti siihen.

Yhtenä suurimpana opettajan kosketusta rajoittavana tekijänä on no-touch -menetelmä, joka on vahva osa koulun arkea esimerkiksi Yhdysvalloissa ja Britanniassa. Kosketuksen seksualisoiminen on iso syy sille, miksi menetelmä on otettu käyttöön. Menetelmän perimmäisenä tarkoituksena on suojella oppilasta seksuaaliselta hyväksikäytöltä. Menetelmä on kuitenkin kärjistynyt suojelemaan myös opettajia kosketuksen väärinymmärryksiltä, ja rajoittanut opettajia olemaan koskettamatta oppilaisiin ollenkaan. (Andrzejewski & Davis, 2008; Owen & Gillentine, 2011; Öhman & Quennerstedt, 2015.) Suomessa no-touch -menetelmä ei ole käytössä, mutta moraalinen paniikki oppilaisiin koskettamisessa on kuitenkin täälläkin nähtävissä. Vaikka suomalaista kosketuskulttuuria pidetään niukkana ja pidättyväisenä, voi kuitenkin huomata, että suomalaisen koulukulttuurin suhtautuminen opettajan ja oppilaan väliseen kosketukseen on melko vapaa, eikä luonnollista kosketusta kielletä. (Tainio ym., 2019.)

No-touch -menetelmä vaikuttaa äärimmäiseltä tavalta ratkaista opettajan ja oppilaan väliseen kosketukseen liittyvää ongelmaa. Miten on päädytty toimintatapaan, jossa koskettamisen ongelmaa ratkaistaan täyden koskemattomuuden avulla? On kuitenkin todistettu, ettei lapsi kehity ja kasva normaalisti ilman kosketusta (Field, 2014). Koska kosketusta voidaan sekä opettaa että oppia (Kinnunen ym., 2019), opettaja voi omalla esimerkillään edistää myös oppilaiden kosketustaitoja. Oppilas ei voi ymmärtää, mikä on hyväksyttävää ja luonnollista kosketusta, jos hän ei itse pääse koskettamaan ja tulemaan kosketetuksi. Field (2001) painottaakin, että lapsille tulisi opettaa, miten toista voi ja saa koskettaa.

Sukupuoli vaikuttaa vahvasti opettajien kosketustapoihin, ja se rajoittaa etenkin miesopettajien kosketuskäytänteitä. On selvästi nähtävissä, että heteronormatiivisuus ohjaa opettajien kosketusta sekä Suomessa että muualla maailmassa. Tutkimukset osoittavat, että nais- ja miesopettajat tiedostavat miesten kosketukseen liittyvät riskit. (Tainio ym., 2019; Öhman, 2016.) Kosketuksen seksualisoiminen on merkittävä syy sille, miksi sukupuoli rajoittaa koskettamista. Kuvaamassamme tapauksessa, jossa miesopettaja jätti tietoisesti koskettamatta tyttöoppilasta, on nähtävissä kosketuksen seksualisoiminen sukupuolten välillä. Sama haaste näkyy myös tapauksessa, jossa miesopettaja kantoi tyttöoppilaita reppuselässä. (Tainio ym., 2019.) Nouseekin kysymys siitä, että jos edellä kuvatuissa tilanteissa kyseessä olisi ollut naisopettaja, olisiko koskettaminen ollut tilanteissa sopivaa?

Kandidaatin tutkielmassamme ilmenee tutkimusten analysoinnin kautta vahvasti opettajien riskialtis asema oppilaan koskettamista kohtaan. Vaikka opettajat tiedostavat kosketuksen positiiv-

viset vaikutukset oppilaaseen, kosketusta ei silti uskalleta käyttää, tai sen suhteen ollaan varovaisia (Owen & Gillentine, 2011). On huolestuttavaa, kuinka positiivisen kosketuksen muodot jäävät vajaiksi tai jopa käyttämättä opettajien väärinsyytösten pelossa. Positiivisen kosketuksen tulisi olla osa koulun arkea ja kasvatusta, jotta voidaan taata lapsen terve kehitys ja kasvu yhteiskunnan jäseneksi. Ei pidä myöskään väheksyä sitä, että opettajan kosketus voi olla ainoa kosketus, mitä lapsi saa. Jos oppilas ei saa kotona läheisyyttä ja kosketusta, hän voi hakea turvaa opettajalta (Yle, 2012).

Tutkimukset tukevat ajatustamme siitä, että opettajankoulutuksessa ei puhuta aiheesta riittävästi (Andrzejewski & Davis, 2008; Kinnunen ym., 2019). Usein opettajan ja oppilaan välinen luonnollinen kosketus jää negatiivisen kosketuksen varjoon, sillä monesti kosketuksesta puhuttaessa nostetaan esille esimerkiksi kurinpidolliset keinot ja sen seksualisoiminen (Aromaa & Kinnunen, 2013). Jotta voitaisiin parantaa opettajien tietoisuutta oppilaiden koskettamisesta, täytyisi jo opettajankoulutuksen aikana käsitellä kosketukseen liittyviä tekijöitä ja rajoitteita. Tällöin jokainen tulisi väistämättä pohtineeksi omia kosketuskokemuksiaan sekä -käytänteitään. Tutkimuksemme tarkoituksena olikin tuoda esille kosketuksen luonnollisuutta sekä vähentää ennakkoluuloja kosketukseen liitettävistä negatiivisista piirteistä.

Tutkimuksen tekemistä haastoi aineiston keruu. Suomalaista tutkimusta opettajan ja oppilaan välisestä kosketuksesta on tehty melko vähän. Tutkimuksemme luotettavuutta lisää se, että olemme hyödyntäneet monipuolisesti kansainvälisiä ja vieraskielisiä tutkimuksia suomalaisten tutkimusten lisäksi. Saimme koottua kattavan lähteistön, joka kasvattaa tutkimuksemme luotettavuutta. Olemme hyödyntäneet tutkimuksessamme laadukkaita aineistoja, joiden tekijät ovat tunnettuja kosketusta tutkivalla alalla. Hirsjärven ym. (2014) mukaan kirjoittajaa arvostetaan alalla, jos hänen nimensä toistuu useissa teoksissa. Tämän takia on syytä perehtyä myös muihin hänen teoksiinsa, sekä julkaisijan arvostettavuuteen (Hirsjärvi ym., 2014). Vain suomalaisia tutkimuksia käyttämällä olisi tutkimuksemme rajautunut väistämättä suppeammaksi, sillä monet kulttuurilliset erot sekä opettajan ja oppilaan väliseen kosketukseen liittyvät haasteet, kuten no-touch -menetelmä, olisivat jääneet käsittelemättä. Monet tutkimukset kuitenkin nostavat esille sen, että aihetta pitäisi tutkia enemmän.

Olemme pohtineet, että voisimme jatkaa aihetta yhdessä pro gradu –tutkielmassa tutkimalla opettajien kokemuksia kosketuksesta alakoulussa. Tällöin voisimme kerätä empiiristä aineistoa opettajia haastatteleamalla. Mielestämme olisi mielenkiintoista päästä tutkimaan ja kuulemaan myös erityisesti miesopettajien kokemuksia koskettamisesta. Kandidaatin tutkielmassamme on

noussut esille miespuolisten opettajien riskialttiimpi asema oppilaaseen koskettamisessa, jonka takia aiheeseen olisi tärkeää perehtyä syvemmin. Toinen vaihtoehto on myös haastatella opettajien sijaan oppilaita, ja päästä tutkimaan sitä, miten oppilaat suhtautuvat opettajan kosketukseen koulun arjessa.

Lähteet

- Akar, S., Tiilikainen, M. & Lipsanen, L. (2009). Katsaus islamilaiseen maailmaan: Naiset, perhe ja seksuaaliterveys. Väestöliitto.
- Andrzejewski, C. E., & Davis, H. A. (2008). Human contact in the classroom: Exploring how teachers talk about and negotiate touching students. *Teaching and Teacher Education* 24, 779–794.
- Appleton, J. (2008). Losing touch. *The Guardian*. Haettu osoitteesta: <https://www.theguardian.com/education/2005/feb/09/schools.uk>
- Aromaa, J. & Kinnunen, T. (2013). Kosketus opettajuudessa. Teoksessa A-M. Puroila, S-L Kaunisto, & L. Syrjälä (toim.), *Naisen äänellä*. Professori Eila Estolan juhlakirja. Oulu: Oulun yliopisto.
- Bayraktar, H. V. & Dogan, M. C. (2017). "Investigation of Primary School Teachers' Perception of Discipline Types They Use for Classroom Management." *Higher Education Studies* 7 (1): 30–45.
- Bergnehr, D. & Cekaite, A. (2017). Adult-initiated touch and its functions at a Swedish preschool: controlling, affectionate, assisting and educative haptic conduct. *International Journal of Early Years Education*. 26:3, 312–331.
- Cekaite, A. (2015). The Coordination of Talk and Touch in Adults' Directives to Children: Touch and Social Control. *Research on Language and Social Interaction*, 48(2), 152–175.
- Enäkoski, R. & Routasalo, P. (1998). *Kosketuksen voima*. Tampere: Kirjayhtymä Oy.
- Escalona, A., Field, T., Singer-Strunck, R., Cullen, C., & Hartshorn, K. (2001). *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 31(5), 513–516.
- Field, T. (2001). *Touch*. MIT Press.

- Field, T. (2014). *Touch* (Second edition.). The MIT Press.
- Hansen, D. T. (1998). The moral is in the practice. *Teaching and Teacher Education*, 14(6), 643–655.
- Hedlin, M., Åberg, M. & Johansson, C. (2019). Too much, too little: preschool teachers' perceptions of the boundaries of adequate touching. *Pedagogy, Culture & Society*, 27(3), 485–502.
- Heinonen, P., Karvonen, U. & Tainio, L. (2020). Hand-on-shoulder touch as a resource for constructing a pedagogically relevant participation framework. *Linguistics and Education*, Volume 56.
- Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. (2009). *Tutki ja kirjoita* (15. uud. p.). Tammi.
- Hoare, T. D. (2004). *Thailand: A global studies handbook*. ABC-CLIO.
- Karvonen, U., Heinonen, P., Tainio, L., Routarinne, S. & Ahlholm, M. (2018). Opettajan kosketus oppilaiden koulumuistoissa: Opettajan toimintaa selittämässä. *Kasvatus & Aika* 12 (4), 5–21.
- Khilnani S., Field T., Hernandez-Reif M. & Schanberg S. (2003). Massage therapy improves mood and behavior of students with attention-deficit/hyperactivity disorder. *Adolescence*. Winter;38(152):623–38.
- Kinnunen, T. (2013). *Vahvat yksin, heikot sylityksin. Otteita suomalaisesta kosketuskulttuurista*. Juva: Bookwell Oy.
- Kinnunen, T., Parviainen, J., Haho, A. & Jolkkonen, M. (2019). *Ammatillinen kosketus: Kuinka tunnetyötä tehdään*. Helsinki: Kirjapaja.
- Keränen, V., Juutinen, J. & Estola, E. (2017). Kosketus päiväkodin kasvattajien kertomuksissa. *Journal of Early Childhood Education Research*. Volume 6, 249–269.

Kyllönen, T. & Rickman, A. (2011). Henkilöturvallisuus koulussa: Vaarallisen käytöksen ennakointi ja hallinta. PS-kustannus.

Lastensuojelulaki. 13.4.2007/417. Haettu osoitteesta <https://finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2007/20070417>

Mazur, S. & Pekor, C. (1985). Can teachers touch children anymore? Physical Contact and It's Value in Child Development. *Young Children* Vol. 40, Iss. 4, 10–12.

Opetusalan eettisen neuvottelukunnan kannanotto (2.9.2015). Haettu osoitteesta: https://www.oaj.fi/contentassets/7319e41ad02946cd99cfa3a437e36a55/kannanotto_fyysisesta_vuorovaikutuksesta_02092015.pdf

Opetusalan Ammattijärjestö. (2020a). Opettajan arvot ja eettiset periaatteet. Haettu osoitteesta: <https://www.oaj.fi/arjessa/opetustyon-eettiset-periaatteet/opettajan-arvot-ja-eettiset-periaatteet/>

Opetusalan Ammattijärjestö. (2020b). Opettajan oikeudet ja velvollisuudet kurinpitotilanteissa. Haettu osoitteesta: <https://www.oaj.fi/arjessa/opettajan-vastuut-ja-velvollisuudet/opettajan-oikeudet-ja-velvollisuudet-kurinpitotilanteissa/#voimakeinojen-kaytto>

Opetushallitus. (2014). Esiopetuksen opetussuunnitelmien perusteet. Haettu osoitteesta: https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/esiopetuksen_opetussuunnitelman_perusteet_2014.pdf

Opetushallitus. (2014). Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet. Haettu osoitteesta: https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/perusopetuksen_opetussuunnitelman_perusteet_2014.pdf

Opetushallitus. (2018). Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet. Haettu osoitteesta: https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/varhaiskasvatussuunnitelman_perusteet.pdf

- Owen, P. M., & Gillentine, J. (2011). Please touch the children: Appropriate touch in the primary classroom. *Early Child Development and Care*, 181(6), 857–868.
- Paavola, H. & Talib, M. (2010). *Kulttuurinen moninaisuus päiväkodissa ja koulussa*. PS-kustannus.
- Perusopetuslaki. 21.8.1998/628. Haettu osoitteesta: <https://finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1998/19980628#a13.6.2003-477>
- Piper, H., & Smith, H. (2003). “Touch” in educational and child care settings: dilemmas and responses. *British Educational Research Journal*, 29(6), 879–894.
- Poutala, M. (2010). *Opettajan valta ja vastuu*. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Salminen, A. (2011). *Mikä kirjallisuuskatsaus?: Johdatus kirjallisuuskatsauksen tyypeihin ja hallintotieteellisiin sovelluksiin*. Vaasa: Vaasan yliopisto.
- Seppälä, L. (2021). Kosketuksen puute vaivaa ihmisiä, ja se jopa vaarantaa terveyden ja hyvinvoinnin. *Helsingin sanomat*. Haettu osoitteesta: <https://www.hs.fi/tiede/art-2000007773937.html>
- Suomen perustuslaki 11.6.1999/731. Haettu osoitteesta: <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1999/19990731?search%5Btype%5D=pika&search%20%5Bpika%5D=suomen%20perustuslaki>
- Suvilehto, J. T., Glerean, E., Dunbar, R. I. M., Hari, R., & Nummenmaa, L. (2015). Topography of social touching depends on emotional bonds between humans. *Proceedings of the National Academy of Sciences of the United States of America*, 112(45).
- Syväoja, H. (2004). *Kansakoulu - suomalaisten kasvattaja: Perussivistystä koko kansalle 1866-1977*. Jyväskylä: PS-Kustannus.

- Tainio, L., Heinonen, P., Karvonen, U., & Routarinne, S. (2019). "Siin varmaa niinku raja ylitty." Opettajien käsitykset koskettamisen normeista ja rajoista. *Sukupuolentutkimus*, 32(3), 5–23.
- Tikkanen, T. (2018). Saa koskea – opettajien mielestä kosketus kuuluu kouluun. *Opettaja-lehti*. Haettu osoitteesta: <https://www.opettaja.fi/tyossa/saa-koskea/>
- Tu, Y., Wang, J. ja Yao, L. (2019). "Teacher's Concerns Regarding Touching Their Students in the Classroom: Scale Development Study." *Journal of psycho educational assessment*. 37 (5): 578–589.
- Uusikylä, K. (2006). Hyvä, paha opettaja. Minerva.
- Uvnäs Moberg, K. (2007). Rauhoittava kosketus. Oksitosiinin parantava vaikutus kehossa. (R. Kankkunen, suom.). Helsinki: Edita.
- Yle. (2012). Oppilaat voivat pyrkiä opettajien syliin. Haettu osoitteesta: <https://yle.fi/uutiset/3-5506788>
- Öhman, M. (2016). Losing touch – Teachers' self-regulation in physical education. *European Physical Education Review*, 23, 297–310.
- Öhman, M., & Quennerstedt, A. (2015). Questioning the no-touch discourse in physical education from a children's rights perspective. *Sport, Education and Society*, 22(3), 305–320.